

Korelacija organizacije i upotrebe oružanih snaga u NOR-u

(rezime referata)

Neophodno je, prije svega, sagledati historijske uvjete u kojima se KPJ, kao odlučujući i jedini općejugoslavenski društveno-politički i nacionalni faktor, opredjeljuje za pokretanje i razvoj oružane borbe sa dalekosežnim oslobodilačkim i revolucionarnim ciljevima, čija je sinteza upravo autentična jugoslavenska revolucija.

Iz opredjeljenja za oružanu borbu, koja je u okolnostima okupacije i komadanja zemlje postala *osnovni oblik* borbe svih naroda i narodnosti za ostvarenje njihovih životnih interesa, pred KPJ su se postavljali ključni problemi vođenja rata, utvrđivanja njegove političke i vojne strategije, posebno izgradnje i upotrebe oružanih snaga.

Da bi se mogao voditi rat u tako specifičnim uvjetima, posebno u veoma nepovoljnom odnosu snaga, bitna pretpostavka je bila stvaranje političkog jedinstva naroda, odnosno najšireg narodnooslobodilačkog fronta sa jasnom perspektivom ne samo oslobođenja, već i novog društvenog uređenja i uspostavljanja ravnopravnog odnosa među narodima i narodnostima Jugoslavije. Bez toga ne bi bilo moguće pokrenuti i razvijati narodnooslobodilački rat. Međutim, na platformi NOB-a, koju je utvrdila KPJ, bilo je moguće u procesu borbe privlačiti sve šire i šire mase u NOP, zavisno od stupnja sazrijevanja njihove svijesti, u čemu su najznačajniji činilac bili praksa i rezultati narodnooslobodilačke borbe.

Prerastanje oslobodilačke borbe naroda i narodnosti Jugoslavije u svenarodni rat značilo je otvaranje novog, samostalnog jugoslovenskog ratišta u okviru antihitlerovske koalicije, na kome će se voditi borba *paralelno* sa borbom na drugim ratištima savezničkih zemalja. Realizacija tako utvrđenog koncepta bila je moguća, pored već istaknutog neophodnog jačanja političkog jedinstva naroda, *stvaranjem oružane sile NOP-a*. Zato je izgradnja vojne organizacije postala primaran zadatak Partije. U izvršenju te zadaće rukovodstvo Komunističke partije Jugoslavije i drug Tito morali su tražiti originalna rješenja, iznalaziti adekvatne oblike vojne organizacije NOP-a, kojom će moći rješavati dalekosežne oslobodilačke i revolucionarne ciljeve. Jer, u povijesnom iskustvu i u vojnim doktrinama nije moglo biti

uzora za pokretanje i razvoj oružane borbe u prilikama kakve su se stekle u Jugoslaviji 1941—1945. godine. Za KPJ je bila neprihvatljiva klasična teorija oružanog ustanka kao prevaziđeni, beživotni, dogmatski koncept Kominterne, prema kojem je u uvjetima okupacije djelovala većina evropskih komunističkih partija. (Zato su pokreti koje su na tom načelu organizirale komunističke partije i ostali na razini pokreta otpora; one nisu uspjele da ih razviju u svenarodni rat. Uostalom, to i nisu imale za cilj.)

Rukovodstvo KPJ i drug Tito stvarali su vojnu organizaciju polazeći, prije svega, od spomenutih ciljeva NOB-a, iskustava koja su se stjecala u praksi oružane borbe i dugoročne vizije razvoja oružanih snaga koju je Tito izrazio još u prvom broju Biltena Glavnog štaba NOPOJ od 10. augusta 1941. »Zadatak narodnooslobodilačkih partizanskih odreda«. To uputstvo bilo je izraz stvaralačke marksističke utemeljenosti misli i djela druga Tita, koji se nije rukovodio apriorističkim shemama o revoluciji, već je gradio izvornu revolucionarnu koncepciju koja je proizlazila iz jugoslavenske stvarnosti.

Činioci međuzavisnosti organizacije i upotrebe oružanih snaga reljefno se ocrtavaju u razvojnim etapama narodnooslobodilačkog rata koji čini cjelinu, bez oštih granica između etapa, pogotovu ako imamo u vidu različite objektivne uvjete u pojedinim zemljama i pokrajinama Jugoslavije koji su utjecali na razvitak oružane borbe.

Prva, početna etapa NOR-a karakterizira se dizanjem ustanka i stvaranjem partizanskih odreda, koji razvijaju raznovrsne oružane akcije — vode partizanski rat. Partizanski odredi imali su zadatak da, uništavajući okupatorska i kvislinška uporišta, stvaraju žarišta oslobodilačkog pokreta — slobodne teritorije. Odredi su, kako je Tito pisao 1941, morali »neumorno razvijati otpor naroda, dižući ustanke i stavljajući se na čelo tih ustanaka kao borbeno jezgro«. Dakle, partizanski odredi, kao nukleus oslobodilačke armije, od samog početka razlikovali su se po svom karakteru, organizaciji i načinu dejstva od klasične gerile, i zato se nisu mogli zadržati na osnovnim oblicima partizanskog rata. Jačanjem i neprekidnim djelovanjem utirali su put u razvitku viših oblika vojne organizacije NOR-a i vođenju ofanzivnog, permanentnog rata, mada su partizanski odredi kao teritorijalna vojna organizacija do kraja rata imali vojnu i političku ulogu.

Druga etapa razvoja NOR-a karakterizira se stvaranjem brigada kao pokretnih operativnih jedinica, što je, uz djelovanje političkih komponenata (jačanje jedinstva naroda), omogućilo prerastanje ustanka u općenarodni rat. Stvaranjem brigada, operativnih pokretnih jedinica, bilo je omogućeno primijeniti strategiju i taktiku kojom će

se, uprkos nepovoljnom odnosu snaga u cjelini, postizati značajni uspjesi u oružanoj borbi i razgarati oslobodilački rat širom Jugoslavije. Brigade su bile osposobljene za manevarska dejstva, pogodna za izbjegavanje frontalnih borbi, pariranje neprijateljskim ofanzivama, nametanje okupatoru i kvislinzima bitke tamo gdje je to željelo rukovodstvo NOB Jugoslavije.

Odluka o stvaranju brigada može se smatrati prelomnom u procesu osposobljavanja oružanih oslobodilačkih snaga za vođenje i razvitak svenarodnog rata radi postizanja postavljenih vojnih i političkih ciljeva.

Treća etapa u organizaciji i načinu upotrebe oružanih snaga NOP-a karakterizira se stvaranjem Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, čime počinje bitka za izvojevanje strategijske prekretnice na jugoslavenskom ratištu. Za manje od godinu dana od stvaranja Prve proleterske brigade oživotvorena je koncepcija stvaranja od partizanskih odreda nove oslobodilačke i revolucionarne armije, koja će svojim dejstvima presudno utjecati na ishod i razvoj operacija na jugoslavenskom ratištu.

Stvaranjem NOVJ — divizija i korpusa — otvarale su se nove perspektive u vođenju oružane borbe, pružena je mogućnost izvođenja krupnijih operacija i prenošenja težišta u one krajeve zemlje gdje su se očekivali najveći rezultati. Narodnooslobodilačka vojska je mogla u toj fazi da vodi takve operacije protiv krupnih snaga okupatora i njegovih saradnika kao što su bile »Weiss« i »Schwarz« (četvrta i peta neprijateljska ofanziva). Ona je izdržala, pred koncentriranim nadmoćnim neprijateljskim snagama, najveća iskušenja i podnijela velike žrtve, bez čega se ne bi mogla izboriti za prekretnicu na jugoslavenskom ratištu, koja je bila izražena u pokrivenosti gotovo cijele jugoslavenske teritorije ne samo partizanskim jedinicama nego i krupnim formacijama — korpusima i divizijama, protiv kojih okupator više nije mogao poduzimati zamašne tzv. uništavajuće bitke. Osim toga, bitkama u 1943. godini NOP je izborio mjesto ravnopravnog partnera u antihitlerovskoj koaliciji. Podsjetimo se da od jeseni 1943. i saveznici i okupatori smatraju NOVJ rješavajućom silom na jugoslavenskom ratištu.

Četvrtu, završnu etapu u organizaciji i upotrebi oružanih snaga NOP-a predstavlja period završnih operacija kada se stvaraju operativno-strategijske jedinice — armijske grupe i armije — radi vođenja odsudnih udara i izvojevanja rješavajućih pobjeda, odnosno oslobodjenja zemlje vlastitim snagama. U ovoj etapi NOR-a pun smisao dobile su Titove vizionarske riječi iskazane u depeši upućenoj glav-

nim štabovima 30. septembra 1943. godine: »Samo ako budemo imali jaku narodnu vojsku, narod može biti siguran da će se ispuniti njegove težnje.«

Oslobođenje zemlje vlastitim snagama bila je najbolja garancija za osiguranje istinske nezavisnosti i samostalnog rješavanja društveno-političkog uređenja u novoj Jugoslaviji. U završnoj etapi narodnooslobodilačkog rata, NOVJ odnosno JA originalnim borbenim postupcima uspješno je izvela bitku za Srbiju, za oslobođenje Dalmacije, da bi u prvoj etapi završnih operacija (do kraja 1944) konačno oslobodila Srbiju, Makedoniju, Crnu Goru, velik dio Bosne i Hercegovine i preuzela svoj dio fronta — od Drave do Jadranskog mora — što se slio u neprekidni saveznički front kojim je bila okružena hitlerovska Njemačka.

U etapi završnih operacija sve više će preovladavati frontalni oblik dejstva. No, i u tom periodu, iako dejstvuju krupne jedinice — armije, primjenjivaće se oblici ratne vještine NOR-a i iz dotadašnje ratne prakse.

U posljednjoj ofanzivi, u proljeće 1945, Jugoslovenska armija će primijeniti originalno strategijsko rješenje: kombinirana dejstva snagama u zahvatu fronta sa onima u pozadini neprijatelja (u Hrvatskoj i Sloveniji), što će joj omogućiti da oslobodi još neoslobođene krajeve i da razbije i zarobi preostali dio njemačke armije i kolaboracioniske i kontrarevolucionarne snage (ustaše i četnike) na jugoslavenskoj etničkoj teritoriji.

Analiza korelacije organizacije i upotrebe oružanih snaga NOR-a pokazuje da je vojna organizacija stvarna u skladu s jasnom perspektivom prerastanja partizanske borbe i ustanka u općenarodni rat, bez koga se ne bi mogli ostvariti krajnji i radikalni oslobodilački i revolucionarni ciljevi. Izrastanjem armije u ravnopravnog partnera savezničkim armijama bilo je moguće da snage NOP-a završetkom drugog svjetskog rata odlučuju o sudbini naroda Jugoslavije, o društveno-političkom uređenju zemlje i da eliminiraju bilo kakvo manipuliranje snagama izvan pokreta ili utjecaja izvana.

Drug Edvard Kardelj, koji se intenzivno bavio izučavanjem i obradom strategije KPJ u NOR-u, u vezi s tim kaže: »Tito je ostvario celovitu koncepciju narodnooslobodilačkog ustanka kao partizanskog rata i prelaska od partizanskih odreda na formiranje revolucionarne narodne armije i osvajanje vlasti od strane radničke klase i radnog naroda« ... »ta koncepcija predstavlja jedan od najvećih dometa u teoriji i praksi oslobodilačkog ustanka kao revolucionarnog partizanskog rata. Svi kasniji događaji u svetu pokazuju snagu te koncepcije«.